

Společné stanovisko organizací ve vzdělávání k vybraným návrhům proměny společného vzdělávání

19. října 2026

Společné stanovisko organizací SOFA, Spoluškola a EDUin reaguje na návrhy změn a přísnější revize společného vzdělávání. Stanovisko vychází z návrhů, které byly k této oblasti zveřejněny v médiích. Vždy uvádí stručný popis opatření a společnou odbornou reakci na něj.

Opatření ve stanovisku dělíme do tří skupin na:

1. realizovatelné návrhy (s možnými směry úpravy),
2. nerealizovatelné návrhy
3. návrhy, které by citelně zhoršily podmínky vzdělávání dětí.

1. Realizovatelné návrhy

Převod ŠPZ pod stát

Převod lze v ideálním systému považovat za vhodné opatření. Je však spojen s vysokými náklady (odhad až 1 mld. Kč, převod zhruba 2 000 zaměstnanců “pod stát” a výrazné posílení kapacit MŠMT pro správu systému – majetek, zakázky, ekonomika). Tyto náklady je možné kompenzovat z krajského RUD. Důležité je si uvědomit, že samotné převedení zřizovatelských kompetencí nevyřeší žádný z věcných problémů; může být pouze nástrojem pro následná řešení.

Samotný převod nesjednotí přístup k diagnostice. V tomto ohledu je nutné, aby vznikla jednotná kritéria posuzování pro jednotlivé druhy znevýhodnění. Rychlejší a levnější cestou zůstává přímé metodické vedení poradenských zařízení a středisek výchovné péče ze strany MŠMT. Zde je nutné zaměřením například na indikátory čekací doby, dostatečné odbornosti a kapacit poradenství či dostupnosti specializovaných vyšetření (aktuálních diagnostických nástrojů apod.). Pro zkrácení čekacích lhůt je třeba stanovit maximální kapacity jednotlivých pracovišť a tam, kde je to třeba, posílit jejich personální složení. Dále je třeba poradenským pracovníkům zajistit kvalitní diagnostické nástroje a profesní rozvoj.

Závěr: změna může být prospěšná, pokud bude doprovázena navýšením kapacit jak samotného poradenského systému, tak kapacitami na jeho řízení (posílení MŠMT a Národního pedagogického institutu).

Spádovost pedagogicko-psychologických poraden (PPP) a speciálně pedagogických center (SPC)

U PPP je zavedení spádovosti realizovatelné a již dnes slouží metodickému vedení škol. Pokud je cílem omezit účelové vyhledávání žádané diagnostiky, je jednodušší poradny především metodicky vést. Větší zásah a rigidní spádovost by znamenaly vyšší kapacitní (a finanční) náklady na zajištění služeb, neboť v některých regionech některé odbornosti scházejí apod. Otázkou je, jak by měla být spádovost spojená s revizí sítě PPP – např. navrhovaným převedením poraden na stát.

U SPC je spádovost spíše nerealizovatelná, protože se specializují na jednotlivá postižení a jsou rozmístěna nerovnoměrně. Spádovost nesmí rodičům bránit v přístupu k nezávislému posouzení ani k přezkumu doporučení. Debatu lze obnovit, až budou k dispozici data, která MŠMT nyní začíná sbírat.

Povinné zapisování výstupů z poradenských zařízení do informačního systému

Opatření je realizovatelné. Podmínkou je schválení registrů ve vzdělávání a úprava informačních systémů samotných poradenských zařízení. Školám by se měl zpřístupňovat jen výstup určený škole, ne zpráva pro rodiče s citlivými údaji z rodinné anamnézy. Rozlišení zprávy a doporučení už dnes zakotvuje školský zákon (§ 16a).

Výstupy o diagnóze či duševním stavu mohou spadat do zvláštní kategorie osobních údajů (čl. 9 GDPR). Zákon proto musí vymezit účel, rozsah údajů, oprávněné příjemce, dobu uchování, zabezpečení a práva dítěte. Doporučujeme předem zpracovat posouzení vlivu na ochranu osobních údajů. Samotné zavedení systému GDPR neporušuje.

Zavedení jednotného informačního systému může mít pozitivní efekt i ve sjednocování postupů školských poradenských zařízení a ve snižování administrativní zátěže.

Navýšení kapacit studia speciální pedagogiky a psychologie

Opatření je realizovatelné, běží k němu již schválený vládní program. Další navyšování naráží na prostory a vyučující a musí zohlednit demografický vývoj. Navýšení je třeba finančně podpořit nad rámec stávajícího programu, zejm. v oboru psychologie. Současné omezování rozpočtů vysokých škol míří proti tomuto cíli.

Systémová opatření pro práci s rodiči “problémových dětí”

Opatření je realizovatelné, ale novelou školského zákona ho řešit nelze. Vyžaduje meziresortní spolupráci s MPSV. Sjednocené vymezení role orgánů sociálně-právní ochrany dětí v oblasti vzdělávání může přinést nový Úřad pro rodinu a ochranu dětí, jehož zřízení je v plánu. Primárně je třeba dětem i jejich rodinám pomoci řešit příčiny obtíží, které se u dítěte projevují ve škole. V tom již nyní pomáhá ve školách sociální pedagog nebo case manager a také spolupráce se sociálními a zdravotními službami. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí obsahuje již nyní mechanismy odborné pomoci rodině, praxe v jejich aplikaci je ale regionálně velmi odlišná.

Logopedické speciální třídy

Zřizovat speciální třídy pro jakýkoli druh zdravotního znevýhodnění lze už podle platné legislativy stanovující roli obcí a krajů, navyšování logopedických tříd je tedy možné. MŠMT zde může působit především metodicky. Většina dětí s poruchou výslovnosti profituje z běžné třídy. Specializovaných tříd je třeba pro méně častá těžší postižení, např. vývojovou dysfázii. Ve školách, které počtem a skladbou žáků nedosahují na zřízení speciální třídy, je vhodnější kombinace výuky v kmenové třídě a výuky se speciálním pedagogem ve větším rozsahu, než aktuálně umožňuje hodinová dotace předmětu speciálně pedagogické péče.

Omezení kapacity víceletých gymnázií

Téma se opakovaně vrací a lze o něm diskutovat. Je nutné promítnout demografický vývoj a dopady na spádové ZŠ. Samo o sobě opatření lidskoprávní kolizi nezakládá, může být ale některými rodiči vnímáno jako omezení vzdělávací nabídky. Smysluplné by bylo zejm. V lokalitách, kde do víceletých gymnázií odchází podstatná část populačního ročníku a zároveň chybí kapacity 4letých gymnázií.

Dočasné vyloučení žáka až na 30 dní

Dočasné vyloučení má řada evropských zemí (obvykle je výrazně kratší) a lze o něm uvažovat, ale jen s propracovaným modelem podpory žáka a v případě potřeby i jeho rodiny. Bez toho hrozí zhoršení, ne zlepšení. Nastavení funkčního modelu vyžaduje spolupráci resortu školství, sociálních věcí a zdravotnictví.

Školský zákon dnes neumožňuje vyloučit žáka, který plní povinnou školní docházku (§ 31 odst. 2). Novela to sice může změnit, ale zasáhla by do práva na vzdělání (čl. 33 Listiny). Po dobu opatření by proto musela být zajištěna skutečná výuka a odborná podpora. Musel by být zohledněn důvod chování: pokud souvisí se zdravotním postižením, jde o riziko diskriminace (čl. 5 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením). Dítě by mělo být vyslechnuto (čl. 12 Úmluvy o právech dítěte) a kázeň musí respektovat jeho důstojnost (čl. 28). Rozhodnutí

musí být možné rychle přezkoumat. Ochrana poskytnutá až po skončení třicetidenního opatření by byla bez praktického účinku. Je třeba odlišit vyloučení ze vzdělávání od dočasného omezení fyzické přítomnosti při zajištěné výuce a odborné podpoře a od akutního bezpečnostního zásahu.

Povinnost rodiče zůstat s dítětem doma je legislativně nerealizovatelná a ředitel by tím přebíral kompetence OSPOD. Zasahuje do rodinného života a práva na práci. Musel by se řešit pracovněprávní režim a náhrada příjmu, přitom nelze předpokládat automatický nárok na volno.

Zahraniční výzkumy navíc ukazují, že opakované vylučování zvyšuje rizika předčasného ukončení vzdělání i násilných incidentů ve škole. Z rozsáhlých výzkumů z USA vyplývá, že:

- Vyloučení žáka s náročným chováním ze školy nevede k lepšímu učení spolužáků vyloučeného žáka. Studie poukazují na možný negativní dopad na jejich školní docházku.
- Zavedení dočasného vyloučení nemá pozitivní dopad na klima školy. Školy, které využívají tohoto opatření v nižší míře, vykazují pozitivnější klima.
- Vyloučení žáka ze školy nevede ke zvýšení podpory a dohledu pečujících osob. Studie poukazují na negativní vliv opatření na sounáležitost rodičů se školou.
- Opakované vylučování žáka zvyšuje pravděpodobnost násilného útoku ve škole.

Zde se osvědčuje celoškolně zavádět ověřené programy zaměřené na rozvoj socio-emočních dovedností žáků, zakotvení koordinace mezioborové spolupráce škol, sociálních a zdravotních služeb, OSPOD, policie a dalších odborníků v podpoře dětí v obcích s rozšířenou působností.

Zákonná povinnost rodičů k součinnosti se školou

Zákonné vynucení součinnosti je v principu realizovatelné. Deklarace povinnosti součinnosti u povinné školní docházky je přijatelná. U povinnosti dostavit se na schůzku na výzvu ředitele je sporné, zda jde o vhodnou cestu, a problémem bude vymahatelnost. Povinnost musí mít zákonný základ a být přiměřená (čl. 4 a čl. 32 odst. 4 Listiny). Sankce za nesoučinnost rodiče nesmí dopadat na dítě.

2. Nerealizovatelné návrhy

Třídy pro děti s poruchou chování

Tyto třídy a školy se celosvětově neosvědčují, protože obtíže v chování mají velmi různorodé příčiny (vystavení násilí, zneužívání nebo zanedbávání v rodinném prostředí, nerozpoznaná šikana nebo jiné trauma, nevhodné výchovné působení učitele, vývojová porucha aj.). To brání účinné podpoře dětí v rámci společné třídy. V regionech, kde je to potřeba, je vhodné rozšířit kapacity škol pro děti s autismem. Pro snižování projevů náročného chování je třeba ve školách systematicky podporovat rozvoj socio-emočních dovedností žáků – to přináší nový rámcový vzdělávací program zavedením předmětu osobnostní a sociální výchova. U opakujících se obtíží

v náročném chování je třeba zjistit a řešit jeho příčinu. Zde napomáhají sociální pedagogové, mobilní týmy duševního zdraví, případová setkání a zapojení škol do mezioborové spolupráce.

Vznik krizových a diagnostických tříd/středisek

V navržené podobě (převoz dítěte, držení třídy při každé malé škole) je opatření nerealizovatelné. Většina českých škol tvoří malé školy, které mají jednoho či dva takové žáky, držet pro ně třídu s pedagogem by bylo neefektivní a drahé. Podporu dětem v krizi mají zajišťovat asistenti pedagoga. Je třeba podpořit školy ve skutečně funkčním zavedení krizových plánů, uplatňování preventivních opatření a deeskalačních technik. Školám v tom již nyní pomáhají mobilní týmy duševního zdraví při střediscích výchovné péče, jejichž kapacity je třeba rozšířit, aby byly dostupné v dostatečném počtu ve všech krajích. Zlepšení situace napomůže i plánované uvolnění vyučovací povinnosti metodiků prevence, kteří jsou v každé základní a střední škole.

Povinnost rodičů dostavit se na posouzení do poradny na pokyn ředitele

Tuto kompetenci by neměl mít ředitel. Poradenská služba dnes vyžaduje informování a písemný souhlas zákonného zástupce. Povinnost na pokyn ředitele by zasáhla do práva rodičů pečovat o děti a vychovávat je (čl. 32 odst. 4 Listiny) a do soukromého života (čl. 10 Listiny, čl. 8 Evropské úmluvy). Ani lékaři nemohou rodičům vyšetření dítěte nařídit a návrh by přenášel kompetence OSPOD na školu.

Povinnost stanovená zákonem v zájmu dítěte není sama o sobě protiústavní, vyžaduje ale jasné důvody, nezávislý přezkum a možnost rodičů se bránit. Možnost uložit rodičům využití poradenských služeb už mají OSPOD a soud. Je třeba o ní školy informovat a zajistit jednotnou metodiku. Diagnostika přitom v minulosti sloužila k přerazování romských dětí do zvláštních škol (D.H. proti ČR), proto jsou záruky proti zneužití nezbytné.

Větší volnost ředitelů při využití peněz na asistenty

Opatření je současnou novelou školského zákona nerealizovatelné. Stát hradí platy asistentů, aby bylo jejich financování předvídatelné, a ředitel musí respektovat doporučení školského poradenského zařízení k uplatnění uvedených podpůrných opatření. Šlo by o změnu logiky financování, kterou novela nestihne a která není účelná.

Doporučená podpora je individuální nárok dítěte. Pokud by ředitel prostředky použil jinak a dítě podporu nedostalo, šlo by o odepření přiměřené úpravy (čl. 2 a 24 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, G.L. proti Itálii). Flexibilita by právně obstála jen tehdy, pokud by zaručila účinnou podporu konkrétních žáků. To by vyžadovalo zajistit doporučenou podporu vždy přednostně, a flexibilita by tak ztratila smysl. Zpětné oslabování dosažené ochrany navíc vyžaduje zvláštní odůvodnění.

Školy v postižených regionech budou mít navíc indexové financování. Pokud se ukáže, že školy poptávají méně asistentů a více jiných podpor, lze prostředky mezi systémy přelévát. Takový vývoj se nepředpokládá.

Třídy s výukou češtiny před zařazením do výuky

V navržené podobě je opatření nerealizovatelné. Oddělené třídy pro děti, které nerozumí česky, jsou v povinné školní docházce kontraproduktivní a technicky jen obtížně realizovatelné. Podporu žáků s nedostatečnou znalostí češtiny už umožňuje současný systém jazykové přípravy.

Jazyková příprava funguje, když dítě zůstává součástí své kmenové třídy. Žáci, kteří ji po nástupu do školy dostanou, se do běžné výuky začleňují rychleji a úspěšněji než v segregovaném prostředí. Jazyk si osvojují nejen při běžné výuce a v hodinách češtiny jako druhého jazyka (při jazykové přípravě), ale i mezi spolužáky, o přestávkách a při běžných činnostech. Oddělená třída jim tuto přirozenou příležitost bere. Jde o segregaci, která osvojení jazyka i začlenění do kolektivu zpomaluje.

Souběžná výuka je tedy účinnější: dítě se jazyk učí i mezi spolužáky a nemusí se adaptovat dvakrát. Oddělené třídy by byly věkově smíšené a dítě by přišlo o učivo ročníku. Systém již garantuje 400 hodin jazykové přípravy, problémem je logistika a koordinace.

Samostatné jazykové třídy nejsou právně zakázané, ale hrozí segregace. Evropský soud pro lidská práva v případě Oršuš proti Chorvatsku vyžadoval objektivní jazykové testování, jasné omezenou dobu, průběžné vyhodnocování a automatický přestup do běžné třídy. Z dostupného popisu návrhu tyto záruky nevyplývají. Pro děti s dočasnou ochranou a žadatele o azyl musí navíc zůstat zachován přístup ke vzdělávání za stejných podmínek jako pro občany.

Chybí oddělená intenzivní výuka na přechodu ZŠ–SŠ, tedy „nultý ročník“ pro mladé cizince. Tato varianta zatím není propracovaná.

3. Návrhy, které by citelně zhoršily podmínky vzdělávání dětí

Právo ředitele odmítnout dítě s PO 4.–5. stupně

Opatření je nerealizovatelné a zhoršuje podmínky vzdělávání. Návrh není domyšlený a podle dosavadního rozboru nese vážné riziko rozporu s právem na vzdělání a zákazem diskriminace, zejména s čl. 24 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, čl. 3 a 33 Listiny a čl. 14 Evropské úmluvy ve spojení s čl. 2 Protokolu č. 1. Úmluva zakazuje vylučovat děti z běžného vzdělávacího systému kvůli postižení a zaručuje přístup k inkluzivnímu vzdělávání v místě

bydliště. Evropský soud v případě Çam proti Turecku shledal diskriminací odmítnutí bez skutečného posouzení přiměřených úprav a v případě G.L. proti Itálii dovodil, že nedostatek zdrojů stát odpovědnosti nezbavuje.

Právo na vzdělání není nárokem na libovolnou školu a stupeň podpory není diagnózou, takže rozhodující je individuální posouzení. Návrh s ním sice počítá, doplněným o písemné odůvodnění a test dostupných a přiměřených úprav, a blíží se tak konceptu nepřiměřeného břemene. To ale nestačí. Přiměřenost se posuzuje vůči státu jako celku, ne vůči jedné škole, a dostupnost úprav by záležela na zdrojích, které stát školám zajistí. Písemné odůvodnění nenahrazuje hmotněprávní záruky.

V běžných ZŠ se vzdělává jen velmi málo takových dětí, např. nevidomé děti nebo děti s těžkým tělesným postižením. Kraj nemá kompetenci nařídít škole zřizované jinou obcí, aby dítě přijala, a speciální školy nemusí být v dosahu. Po nacenění by z návrhu zůstalo jen levné odmítání. Doporučujeme vyžádat stanovisko veřejné ochránkyně práv jako monitorovacího orgánu Úmluvy a návrh konzultovat s organizacemi osob se zdravotním postižením (čl. 4 odst. 3 Úmluvy).

Právo ředitele odmítnout dítě s PO 1.–3. stupně podle složení třídy

Opatření je nerealizovatelné a zhoršuje podmínky vzdělávání. Rozhodnutí by se neopíralo o potřeby konkrétního dítěte, ale o to, kdo už ve třídě je. Kolektivní kritérium bez individuálního posouzení nese riziko rozporu s čl. 5 a 24 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením a s čl. 14 Evropské úmluvy. Podpůrná opatření nižších stupňů často dostávají děti ze sociálně znevýhodněného prostředí nebo s odlišným mateřským jazykem. Hrozí tedy nepřímá diskriminace, zejména romských dětí, k níž se vztahuje princip z rozsudku D.H. proti ČR, směrnice 2000/43/ES a Úmluva o odstranění rasové diskriminace.

Potřeba podpory se zjišťuje během vzdělávání, takže by nebylo jasné, které dítě by mělo být vyloučeno. Školy by podporu 1. stupně formálně neidentifikovaly a děti by zůstávaly ve třídě bez podpory. Nejvíce by to dopadlo na žáky s OMJ, kteří často přicházejí během roku a jejichž potřeba podpory je dočasná. Odmítnutí kvůli neznalosti češtiny by mohlo být diskriminací podle původu.

Limity už částečně existují (§ 17 vyhlášky č. 27/2016 Sb.). Týkají se ale organizace třídy, nikoli oprávnění dítě odmítnout, a spádové děti mají přednostní přijetí. Ředitel má problém řešit, ne se dětí zbavovat. Jako otevřenou alternativu lze zvážit desegregační variantu: odmítnutí při překročení dvojnásobku místního podílu žáků se SVP, kdy zřizovatel zajistí umístění jinde.